

Mgr. Jakub Jauernig, Využití historie v mocenských bojích pozdního středověku, dizertační práce, FF UK Praha 2023, 198 stran

Posudek oponenta

1. Stručná charakteristika práce

Předložená práce se pokouší sledovat současné trendy v historické medievistice a představuje zajímavý a originální příspěvek k strategiím pozdně středověké propagandy a prezentace legitimacy panovnické moci. Silnou stránkou monografie je práce s dosud málo využitými, a možno i říci nestandardními prameny (genealogie, heraldické příručky apod.), které konfrontuje s narativy klasických vyprávěcích pramenů, jako jsou dobové kroniky či romány. Problémem je ale takřka výučná koncentrace k anglickým dějinám – není mi jasné, proč je práce předkládána v programu/oboru „české dějiny“.

2. Stručné celkové zhodnocení práce

Monografie mgr. Jauerniga splňuje parametry odborného vědeckého textu v oboru historie, přináší nové, originální závěry, které jsou výsledkem samostatného, z hlediska metody oboru korektně prováděného výzkumu. Má formálně standardní členění, logickou strukturu a v zásadě i nesporně konstruovaná fakta, která lze testovat. Nevyhnula se přitom pochopitelně některým problematickým či z mého pohledu nedůsledným metodologickým postupům a zjednodušujícím tvrzením, jimž bude dále věnována pozornost. Slabinou je pravopisná¹ a částečně i syntaktická úroveň díla; množství hrubých pravopisných chyb a dalších „neobvyklostí“ vzhledem k pravopisné normě je takové, že vzbuzuje dojem, že autor neprovedl závěrečnou redakci textu. Místy tato skutečnost mírně ztěžuje porozumění textu.

3. Podrobné zhodnocení práce a jejích jednotlivých aspektů

Z metodologické perspektivy nepředstavuje úvodní vymezení práce, tak jak jej autor činí na straně 16, žádný problém. Stejně tak lze kvitovat, že se hned na začátku pokouší definovat základní významy ústředních pojmů, s kterými bude dále pracovat; historická sémantika je obzvláště v tomto případě užitečným nástrojem pro následné uvažování o možnostech využití ústředního pojmu *Britannia*. Pak by ale bylo dobré si uvědomit, že se nejedná o původní

---

¹ Alespoň jedna, zato „brutální“ ukázka ze s. 94: „Dedikace Richardovy, vévodovy z Yorku“

toponymum, ale označení odvozené od etnonyma *Britanni*, pod kterým již antická, dokonce již řecká literatura běžně rozuměla obyvatelstvo tohoto ostrova. Termín tedy zhruba odpovídal (patrně v obráceném poměru) kontinentálnímu *Germania*, *Germani* a označoval primárně úhrn veškerého obyvatelstva žijícího na tomto ostrově bez jakékoliv jiné konotace. Rozlišení mezi „politickým“ a „geografickým“ výkladem mi proto nepřijde na základě argumentace na straně 18 příliš průkazným, protože římské členění bylo pouze administrativní záležitostí a odpovídá opět přibližně obrátům *Germania Inferior* či *G. Superior*.

Je tu však ještě jeden termín, Albion, kterému autor nevěnuje takřka žádnou interpretační pozornost.² Je to škoda, a do jisté míry i problém, protože jde o původní toponymum, užívané antickou geografii dříve a mnohem častěji, od něhož známe odvozené etnonymum *Albiones*. Jako součást královské titulatury se objevuje ještě v 10. století, a dokonce i na počátku 11. století, v různých variantách (*Apex totius albionis sublimatus*, *Non solam Angul-Saxonum baslicus verumetiam totius Albionis insulae sceptre fangens*, *Totius Albionis monarchiam gubernans*, *totius Albionis monarchus*, *Totius Albionis imperator angustus*, *sullimatus rex et monarchus totius Albionis*, *Totius Albionis triviatim potitus regimine* (!), *rex Albionis summam preesidens*, *Rex et primicerius tocius Albionis regni fastigium humili praesidens animo*),³ a to v rovnocenné konkurenci vůči britskému, popřípadě anglickému označení. Nemohu si pomoci, ale dle mého mínění, až tady vznikala konotace politické jednoty sémantického pole, avšak u všech tří pojmů. Nemá proto předkladatel práce tak docela pravdu, když tvrdí, že „v tomto (římském? – V.D.) období vznikla představa jednoty, na kterou odkazují sv. Patrik a kronikář Gildas, kteří o ostrově, ze kterého vzešli, označují prostě jako patria.“⁴ A protože jak ‘britský’, tak ‘albionský’ termín z titulatury ostrovních králů vymizel po normanském záboru ve prospěch anglického, ptejme se znovu, co Geoffrey z Monmouthu svými Dějinami v první polovině 12. století sledoval.

---

² Na straně 8 interpretuje oba pojmy jako synonymní, na s. 25 píše, že Geoffrey ví o tom, že ostrov se dříve jmenoval Albion, totéž se opakuje na s. 44–45. Na straně 73 se objevuje v názvu kapitoly jako „Lvi Albionu“, ale bez jakéhokoliv dalšího vysvětlení, abychom se na straně 83 v pozn. 313 jen letmo dozvěděli o etymologii Albína – Albion. Bez hlubšího autorova zájmu zůstalo i jeho konstatování na s. 98, že podle Johna Lydgate, písařího v první polovině 15. století, měl Brutus vládnout právě Albionu. Na s. 103 opět zmínka, že jde o starší označení ostrova a to je vše.

³ Walter de Gray Birch, *Index of the Styles and Titles of governors of England*, Index Society 1885, s. 4–13.

⁴ s. 23. Navíc sémantické pole pojmu *patria* je mnohem širší a nelze ho takto jednoduše interpretovat bez hlubší analýzy konkrétních pramenných textů, viz Thomas Eichenberger, *Patria. Studien zur Bedeutung des Wortes im Mittelalter (6.-12. Jahrhundert)*, Sigmaringen: Thorbecke 1991 (NATIONES, Bd. 9). Podobně i na s. 44. Mimochodem: interpunkci jsem v tomto citátu autorovi upravil; vyšínutí vazby ponechávám beze změny jako klasickou ukázkou jednoho z nejčastějších prohřešků autora.

Autor práce je přesvědčen, že Geoffrey chtěl především představit Brity jako dědice Trójanů, respektive, že tento narativ byl stěžejním pro královské elity ostrovního pozdního středověku, byť v odkazu na Reese Daviese vypočítává i významy další, včetně tématu sjednocení. K poslední možnosti se ještě dostaneme; abychom však mohli uvažovat o Geoffreyových cílech, je třeba zamyslet se nejprve nad jeho pohnutkami. Ze zorného pole totiž trochu vypadá fakt, že přibližně ve stejné době se Francií šíří trojský mýtus o původu „*národa i dynastie ... neboť francouzská látka je od 12. století privilegovanou formou historie, která zajímá širokou veřejnost. Velké francouzské kroniky jí věnují první kapitulu, která se před rokem 1300 jako příručka či výtah rozsáhle kopíruje*“.⁵ Nereagoval tedy Geoffrey právě na tento proces (s Fredegarem se nijak vyrovnávat nemusel⁶) a nesnažil se pro anjouovské krále, pocházející z neméně starobylé dynastie a ovládající území pradávných galských Andegávů sestavit podobný mýtus? Pak by ale jeho primární funkcí bylo především téma dynastické a gentilní rovnocennosti a vznešenosti co do původu s kontinentálními sousedy, a ponechme stranou, jak dalece byl v tomto ohledu Geoffrey úspěšný. Rozhodně však nepotřeboval na britském označení budovat téma jednoty: k tomu totiž bylo stejně tak možné využít pojmy Albion či *Angli*. Otázkou vůbec je, zda unitarismus byl pro anjouovské krále vůbec zajímavý. Řekl bych, že z řady důvodů nikoliv, protože až do stoleté války dávali více méně stereotypně přednost triádě *rex Anglie, dominus Hibernie, dux Aquitanie*, poté se objevuje *rex Anglie et Francie et dominus Hibernie*, včetně anglické či francouzské varianty. *Magna Britanniae, Franciae, et Hiberniae rex* si osvojil až Jakub I., zde již v nepochybné funkci jednoty vlády nad ostrovem. Ptám se tedy, proč se jeho předchůdci, a zejména králové stoleté války a válek Růží, uchýlovali k tak složitým prezentacím britské a ‘brutovské’ tematiky a nesáhli k tomu nejjednoduššímu – změně intitulačních svých listin? Proč tedy ona do očí bijící diskrepance mezi narativem románů *Brut* a výpovědí úředního materiálu? Vždyť Jakub se vlastně vrátil k úzu běžnému před rokem 1066, takže období od Hastingsu po Stuartovskou éru skoro vypadá tak, že se angličtí králové britskému označení až vědomě vyhýbali.

Dalším problémem práce jsou rozsáhlá ‘převyprávění’ kronikářských a dalších literárních narativů; kolega Jauernig tak sice činí v dobré vůli lépe zpřístupnit poměrně komplikovanou matérii i nezajímavému čtenáři, nejsem si však jist, zda s úspěchem. Poměrně podrobné souhrny totiž spíše výklad znepréhledňují a původní myšlenku spíše

---

⁵ Colette, Beaune, *Naissance de la nation France*, Paris: Gallimard 1985, s. 38. Metodologicky by vůbec tato práce mohla autorovi velmi pomoci, přestože se jedná o dílo dnes již téměř 40 let staré.

⁶ s. 22.

rozdrobují.⁷ Mám silný dojem, že předložená podoba práce je výsledkem spěchu, a že text by si zasloužil lepší redakci (nejen v tomto ohledu), aby se stal konzistentnějším a přehlednějším.

Některé formulace jsou navíc velmi vágní, nelze z nich vyvodit jednoznačný smysl; jsou stavěny jako teze, jež není třeba dokazovat: „Kombinace toho, že Geoffrey z Monmouthu de facto oddělil pojmenování Britové od jeho původních nositelů, spolu s Merlinovou vizí budoucnosti umožnilo později mnohým lidem označení Britové znovu zvednout, spojit se s ním a stát se novými nositeli britského dědictví.“ (s. 40) Ptám se: kdo jsou *původní nositelé*, kdo jsou *mnozí lidé*, kde lze v *Dějínách* tuto tezi doložit? Navíc, skutečně by tento proces nebyl bez Monmouthova díla možný – znali ho tito *mnozí lidé*? Uznávám, že již počet přepisů *Dějin* v 15. století takový předpoklad umožňuje, nicméně nebylo to spíše tak že Geoffrey než že by něco odděloval, poskytl otevřený narativ s prestižním potenciálem, který vrcholný středověk zužitkoval jiným způsobem, než autor původně zamýšlel, nicméně konformně aktuálním politickým potřebám? Pořád je ale třeba mít na paměti, že bychom měli dobře rozlišovat mezi literární licencí a neoficiální propagandou na straně jedné a oficiální prezentací králů na straně druhé s cílem objasnit napětí, nepochybně existující mezi těmito dvěma perspektivami.

Na některé jevy je třeba uplatnit nuancovanější přístup. Tak například, pokud skutečně „Orderic Vitalis a Alain de Lille vykládali protisaské pasáže proroctví ve prospěch normanských pánů Anglie“ (s. 40), pak to ještě neznamená deklarovanou extenzi termínu „Britové“ mimo keltskou jazykovou oblast – alespoň v autorem použitým aparátu jsem nic takového nenašel. Je zásadní rozdíl mezi osvojením si tradice a osvojením si pojmenování. Stejně tak jestliže skutečně romány typu Brut „propojují Britské dějiny s Anglickými a vytváří tak kontinuitu a předání moci nad ostrovem, i přes kontrast britsko-saskému soupeření z Geoffreyho *Dějin* (pravopis ponechán dle kolegy Jauerniga – VD.)“ (s. 40–41), pak je třeba tuto zásadní tezi nějak demonstrovat na zkoumaném materiálu, jinak zůstává jen u sice zajímavého, avšak apriorního, až axiomatického tvrzení. Problémem se ovšem poté stává, že autor práce s touto skutečností již jaksi automaticky počítá v dalších úvahách.

Velkou pozornost věnuje kolega Jauernig vztahu mezi vznikem rodové pozemkové šlechty a genealogií. Ponechávám teď stranou, že výklad založený více méně pouze na tezích R. Howarda Blocha vede nutně ke schematickému pohledu a to, co je rod či klan, stejně jako na vymezení této transformace 12. stoletím; není to nakonec v kontextu této práce tolik

---

⁷ Pars pro toto: s. 24–29 zakončená navíc stylistickým hlavolamem: „Geoffrey z Monmouthu spojuje ve svém narativu odchodu římských na konci 4. století na výboje Maximiana s Conanem a důležitý zlom ostrovních dějin, příchod germánských kmenů a jejich usídlení v Británii, vysvětluje následující pasáží z *Dějin*.“

důležité. Velmi se však ztotožňuji s Blochovou myšlenkou (kterou předkladatel studie rozporuje), že Geoffreyho Dějiny „lze chápat pouze v kontextu ideologického využití anjouovských králů Anglie vůči kapetovské Francii“ (s. 45), a připojuji k tomu odkaz na již starší studii o genealogické strategii, mimo jiné Ludvíka IX., od Joachima Ehlerse.⁸ Netvrdím, že to není možné, avšak navázat na tento koncept narativ Korunovačnického svitku Eduarda IV. by vyžadovalo promyšlenější argumentaci, že je ta, kterou můžeme nalézt na stranách 45 a 46: „Termíny Britové a Sasové nejsou ve svitku navázány na velké společenské struktury, ale jsou spíše spojovány s jednotlivými panovnickými rody. Tím pádem vlastnosti přisuzované Geoffreyem Britům a Sasům lze ve svitku aplikovat na konkrétní krále a následně tyto hodnotové soudy využít v reprezentaci a propagandě,“ píše předkladatel práce a já s ním souhlasím. Ptám se ale: co způsobilo, že Geoffreyův narativ mohl být uchopen z této nové a širší perspektivy; proč pohled na krále a dynastie nebyl současně doprovázen jednoznačnou shodnou výpovědí krále a dynastie o sobě?

Některým genealogickým soudům navíc nerozumím. Kolega Jaurig na straně 51 dovozuje: „Pokud by velšský kníže trval na svém původu skrze Lokrina, stal by se v očích Angličanů jen členem poboční a málo významné rodové větve, zatímco rodokmen vedený skrze Kambra měl Llywelyna stavět do téměř rovnocenné partnerské role vůči anglickému králi.“ Ale Loktrinus byl přeci prvorozený Brutův syn, Kamber až druhorozený; takže prostě nechápu... Navíc jsem nepřišel na to, proč v připojené citaci (pozn. 158) „Angličané nejsou v této argumentaci nazíráni jako Sasové“. Opět přitom souhlasím se základní tezí autora: od určité doby určitě docházelo k přesunu britského kulturně politického diskurzu na Angličany; jenže bylo by dobré si ujasnit, zda nejde o ze středověku poměrně běžnou translaci (viz třeba Widukind z Corvey a jeho *Franci et Saxones*) a nikoliv o genealogický narativ, popřípadě jaký je vztah mezi obojím – a opět, kde jsou impulsy, které tento transfer vyvolaly.

Potlačování artušovské látky je skutečně zajímavé a autorovo zdůvodnění mi přijde rozumné. Někdy je ovšem jeho ‘probrutovská’ interpretace poněkud extravagantní. Tak například je opravdu riskantní takto interpretovat pasáž z latinské odpovědi Eduarda IV. papeži, citovanou na straně 59 (pozn. 203) – Brutovo jméno v ní nezaznívá. Podobně smuteční řeč za Eduarda IV. – tak jak vyznívá v citované ukázce – nepředstavuje nutně srovnání zesnulého krále s Brutem – a pokud ano, pak i s Artušem (s. 64).

---

⁸ Joachim Ehlers, *Kontinuität und Tradition als Grundlage mittelalterlicher Nationsbildung in Frankreich*, in: *Beiträge zur Bildung der französischen Nation im Früh- und Hochmittelalter*, hg. Helmut Beumann, Sigmaringen: Thorbecke 1983 (= *NATIONES*, Bd. 4), s. 15–47.

Výklad heraldického symbolu tři korun považuji za zajímavý, představující jednu ze silných stránek této práce, a tedy i akceptovatelný. Byl bych však opatrný ve dvou směrech. Zaprvé v jeho výkladu ve smyslu „sjednocení“ v souvislosti s Brutem – Brutus nemohl sjednocovat něco, co před tím nebylo rozdělené – a v souvislosti s britským označením: král Aethelstan, na kterého je v této souvislosti opakovaně poukazováno, se totiž tituloval jako *regnum totius athionis deo auctore dispensans* či *Rex Anglorum et curagulus totius Bryttanniae*⁹, takže alespoň původní diskurs je komplikovanější: Albion i Británie jsou pojmenováním pro totalitu vlády Anglů, a k vyjádření celistvosti moci bylo třeba sáhnout ke všem třem termínům. Spíše než s využitím tradice jsme tedy opět konfrontováni s její transformací, a pokud ji lze zaznamenat již za vlády Eduarda I. (autor práce to dokládá posunem označení *Britannia* k *Brettons* (s. 69)), hledal bych v tom opět anjouovsko-kapetovskou debatu. Sporné je proto i Jauernigovo tvrzení, že jde o erb panovníků *Británie* s odkazem na tab. 2 – ta ovšem uvádí pouze jména králů, nikoliv jejich oficiální či neoficiální titulaturu. (s. 70), stejně jako argumentace odkazem na bavorské či rakouské *kunig von gross prittania*. Tady už jsme u metodologických základů: v souvislosti s disertační prací by se nemělo připomínat, že je zásadní rozdíl mezi sebeoznačením a označením prostřednictvím druhého.

Interpretace traktátu *De Armis* je další zajímavou částí práce. Jeho atribuce do okruhu Anny České je přitažlivou možností, je ovšem třeba korektně dodat, že Jauernigovy argumenty pro toto řešení nejsou zásadně silnější než jiná zdůvodnění. Dotazy mám ale jiné: pokud velšská verze hovoří o erbu „anglických a dokonce britských králů“ (s. 79), mělo by to být ověřitelné v poznámkovém aparátu. Zcela nekorektní je pak parafráze na stejné straně „Brutus, jakožto první král Anglie, ve svých časech vládce Británie“. Latinský text zní *Brutus qui primo regnum Ang(l)ie tunc Britannie nominavit, occupavit, et in eo regnavit..*¹⁰ Brutus tedy měl nahradit jeden pojem označující celek (Anglia) pojmem druhým (Britannia) – přejmenování je podstatné a patrně má v mysli autora traktátu iniciační význam – podmiňuje další důsledky: occupavit, regnavit. Diskurs sjednocení ale opět není přítomen, a proto jsem spíše nakloněn tomu vidět zde opět francouzsko-anglické soupeření. Pokud jde o Zikmundovu politiku v druhém desetiletí 15. století, myslím, že byla především konciliární a z tohoto důvodu o eventuálním větším či menším příklonu k jedné či druhé mocnosti na obou březích Kanálu lze sotva hovořit – tím méně pak může být traktát indikátorem takové změny; tady je myslím očividně přání otcem myšlenky.

---

⁹ Gray Birch, Index, s. 10–13.

¹⁰ pozn. 301.

Za dobrý postřeh považuji autorovu tezi o využití trojského narativu, včetně ideje sjednocení a celé artušovské látky pro tudorovskou epochu, kde pro to byla řada důvodů. Mám však opět problémy metodologického rázu. Když se dočtu: „Zatímco raný středověk stavěl spíše na benefitech horizontálního příbuzenství a vztahů, kdy prestiž a benefity plynuly z aktuálních sňatků a aliancí, tak vrcholný a pozdní středověk spíše inklinoval k důrazu na příbuzenství vertikální, jehož benefity a prestiž plynuly z dlouhodobé pozemkové držby (s. 107),“ jedná se o evidentně chybnou vstupní úvahu, protože zcela jistě tato záležitost nemá časové, ale sociálně-politické podmínění, a bylo by pak dobré alespoň zkusmo ověřit, zda genealogické diagramy skutečně stabilně plní vždy ony funkce, na kterých je vystavěn celý následující, jinak velmi zajímavý text – jen na okraj připomínám, že takové diagramy máme již z doby karlovské, například. Má-li však předkladatel práce pravdu, pak mi Tudorovci skutečně spíše přijdou jako naplnění Merlinova proroctví (a Jindřich VII. jako antiteze Eduarda IV.)¹¹, než jako Brutovi pokračovatelé – trochu to připomíná kapetovské proroctví o reditu a Tudorovci by tedy nejspíše byli spojením všech linií než přímými pokračovateli krále-zakladatele.

4. Dotazy k obhajobě

Dotazy jsou formulovány průběžně v části 3 posudku, přesto jeden k tomu navíc:
jak vysvětlit, tváří tvář králi Aethelstanovi absenci alfrédovské látky?

5. Závěr

Práce standardně splňuje základní nároky kladené na tento typ kvalifikačního textu. Trpí však nedotažením některých myšlenek, respektive jejich nedostatečným, zjednodušeným promyšlením, které tu a tam dopředu sleduje žádaný závěr. Nicméně formulované výsledky to neovlivňuje či nezkrusluje zásadním způsobem. Text by však vyžadoval (nejen z tohoto důvodu) znovu přepracovat, měl-li by být publikován. Dotazem směrem k oborové radě ovšem zůstává, zda práce obsahově vyhovuje podmínkám akreditace doktorského studia uskutečňovaného na ÚČD. I takto však předloženou disertační práci mohu doporučit k úspěšné obhajobě a navrhnout předběžně ji klasifikovat známkou prospěl.

---

¹¹ srov. s. 134.

V Kolíně 21. srpna 2023

Doc. PhDr. Václav Drška, Ph.D.